

Metaforičke kolokacije u hrvatskome jeziku na primjeru imenica koje označavaju djelovanje

U fokusu je ovoga rada analiza kolokacijskih sveza koje se po uzoru na autore germanističke frazeologije nazivaju metaforičke kolokacije i predstavljaju specifičnu semantičku podskupinu leksičkih kolokacija sastavljenih od (najmanje) dviju samoznačnica u kojoj se jedna sastavnica rabi u prenesenome značenju. Pretpostavlja se kako je upravo prijenos značenja utjecao na semantičku kohezivnost među sastavnicama kolokacijske sveze i pridonio selekcijskim ograničenjima u kolokacijskome slaganju zbog čega iz sinkronijske perspektive kolokacijsku svezu percipiramo kao uobičajenu i zadanu svezu riječi. Cilj je ovoga rada temeljem analize metaforičkih kolokacija, čije su sastavnice imenice koje označavaju djelovanje, sa semantičkoga i pragmatičkog aspekta uz pomoć teorije konceptualne metafore steći uvid u obrasce na kojima počiva kolokiranje. Navedeno je istraživanje dio opsežnoga korpusnog istraživanja usmjerenoga na izradu modela opisa metaforičkih kolokacija i stjecanje novih spoznaja o zakonitostima kolokacijskoga slaganja.¹

Ključne riječi: metaforičke kolokacije, frazeološki pristup, korpusno istraživanje, konceptualizacija

An Analysis of Metaphorical Collocations in Croatian Based on Examples of Nouns Denoting Action

The article presents an analysis of collocations, which are called metaphorical collocations in line with the terminology used by researchers of German phraseology, and which represent a specific semantic subgroup of lexical collocations composed of (at least) two self-signifiers in which one component is used in a figurative sense. It is assumed that the transfer of meaning influenced semantic cohesiveness between the components of the collocational bond and contributed to the selection restrictions in collocational agreement, which is why, from a synchronic perspective, we perceive the collocational bond as a common and default word bond. The article seeks insights into the patterns on which collocation formation is founded based on an analysis of metaphorical collocations whose components are nouns that denote action, semantically and pragmatically, with the help of the theory of conceptual metaphor. The research is part of an extensive corpus research aimed at creating a descriptive model of metaphorical collocations and gaining new knowledge about the laws of collocational agreement.²

Keywords: metaphorical collocations, phraseological approach, corpus research, conceptualization

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom Metaforičke kolokacije – sintagmatske sveze između semantike i pragmatike (IP-2020-02-6319).

² This work has been fully supported by the Croatian Science Foundation under the project Metaphorical Collocations – Syntagmatic Word Combinations between Semantics and Pragmatics (IP-2020-02-6319).

1 Uvod

Zanimanje za kolokacijski potencijal riječi prisutno je u jezikoslovlju još od početka 20. stoljeća u okviru različitih pristupa i disciplina koje su ovu složenu leksičko-semantičku pojavu nastojale opisati. Rezultat tih nastojanja brojne su definicije kolokacija,³ a svima je njima zajedničko poimanje da je riječ o svezi leksema na sintagmatskoj razini (Konecny 2010b: 1207). Kolokacije se u najširem smislu smatraju kombinacijama riječi koje se zbog svoje semantičke kompatibilnosti učestalo i očekivano supojavljaju (Reder 2002: 451; Holzinger 2021: 120; Jesenšek 2021: 195). Uže shvaćanje kolokacija uglavnom počiva na kognitivnome kriteriju te se kolokacija shvaća kao hijerarhijski organizirana dvočlana konstrukcija s kognitivno nadređenim i kognitivno podređenim elementom (Konecny 2010b: 1207). Ti se elementi u germanističkoj lingvistici po uzoru na F. J. Hausmanna (1984: 401) nazivaju bazom i kolokatorom.⁴ Bazu Hausmann (2007: 218) opisuje kao riječ koja se može definirati bez konteksta za razliku od kolokatora koji se odabire i definira u ovisnosti s bazom.

S obzirom na to da kolokator svoje specifično značenje ostvaruje tek u vezi s bazom, kolokacije čine jednu konceptualnu cjelinu (Caro Cedillo 2004: 94), koja postaje dio našega leksičkog znanja (Fontenelle 1994: 3), a kombinacija se kao takva pohranjuje u mentalnom leksikonu govornika (Holzinger 2021: 120).

Dosadašnja su istraživanja kolokacija pokazala kako se riječi ne udružuju nasumično s drugim riječima, već uslijed sličnoga kolokacijskog ponašanja te da su metafora i metonimija procesi na temelju kojih se generiraju nove kolokacije (Handl 2008: 136). Lakoff i Johnson (2003: 37) ističu kako metafora i metonimija nisu slučajne ili arbitrarne, već sustavne pojave prisutne u našem jeziku, mislima, stavovima i djelovanju i utemeljene na našem iskustvu (ibidem: 39) i znanju o svijetu. Metaforički procesi u jeziku odvijaju se kroz preslikavanje dijela strukture iz jedne konceptualne domene na odgovarajuću strukturu druge konceptualne domene po principu sličnosti. Kod metonimijskih procesa, nasuprot tomu, dio strukture uglavnom zamjenjuje cijelu strukturu te se metonimija ostvaruje unutar iste konceptualne domene počivajući na bliskosti odnosno asocijaciji (Brdar-Szabó, Brdar 2003: 143).⁵ Metonimijski procesi doprinose ekonomičnosti jezičnoga sustava jer često služe kao prečica (Brdar et al. 2003: 137). Konceptualizacija značenja kao takva, utemeljena na ljudskim fizičkim, osjetilnim, emocionalnim i intelektualnim iskustvima (Fabčić 2022: 84), uglavnom je subjektivna, te u tome smislu percepcija figurativnoga jezika može varirati (Radden 2002: 2). Metafora i metonimija kategorije su koje se ne mogu uvijek jasno razlikovati

³ Termini kolokacija i kolokacijska sveza u ovome se radu rabe kao sinonimi.

⁴ Hausmann kolokacije načelno smatra binarnim kombinacijama te razlikuje šest tipova: glagol + imenica u funkciji objekta, pridjev + imenica, imenica u funkciji subjekta + glagol, imenica + imenica, prilog + pridjev i glagol + prilog (Hausmann 1990: vi–vii). Jesenšek (2008: 142) u svome istraživanju obrade kolokacija u slovenskom jezikoslovlju i leksikografiji utvrđuje kako se identificirani primjeri kolokacija u slovenskim rječnicima u osnovi mogu klasificirati prema Hausmannovoj tipologiji kolokacijskih sveza.

⁵ U metonimijskoj projekciji posredujući entitet usmjerava pozornost na ciljni ili omogućuje pristup drugome entitetu unutar istog iskustvenog polja (npr. uzrok – posljedica, opće – specifično, dio – cjelina) (Fabčić 2022: 84).

i odrediti. Radden (2002: 3–4) razliku između doslovnoga značenja, metonimije i metafore objašnjava na primjeru pridjeva engl. *high* (hrv. *visok*) i svezama engl. *high tower*, *high tide*, *high temperature*, *high prices* i *high quality* (hrv. *visok toranj*, *visoka plima*, *visoka temperatura*, *visoke cijene* i *visoka kvaliteta*). U svezi s leksemom *toranj* pridjev *visok* rabi se u doslovnome značenju i odnosi se samo na vertikalnost, dok u kombinaciji s leksemom *plima* uključuje i vertikalnu i horizontalnu dimenziju te je riječ o djelomičnoj metonimiji. U svezi s leksemom *temperatura* leksem *visoka* na vertikalnoj skali u okviru iste konceptualne domene zamjenjuje leksem *stupanj* pa je riječ o potpunoj metonimiji. Pridjev *visok* u kombinaciji s leksemom *cijena* može se interpretirati kao metonimija (rastuće cijene u smislu rastuće linije na grafu) ili kao metafora (engl. MORE IS UP/VIŠE JE GORE), dok se *visok* u kombinaciji s kvalitetom može interpretirati kao način evaluacije (engl. GOOD IS UP/DOBRO JE GORE). Navedena teorijska razmatranja produbit će se pojmovnim određenjem metaforičkih kolokacija. Njihove će se specifičnosti predstaviti u nastavku kako bi se stvorila teorijska podloga za razmatranje obrazaca na kojima počiva kolociranje imenica koje označavaju djelovanje i njihovih kolokacijskih partnera.

2 Metaforičke kolokacije – pojmovno određenje

Sintagma „metaforičke kolokacije“ u hrvatskoj se znanstvenoj terminologiji pojavljuje u recentnim radovima o kolokacijama (Patekar 2022; Stojić, Košuta 2022; Cigan 2023; Stojić 2024), a u ovome se radu ona rabi po uzoru na radove koji kolokacije izučavaju u okviru germanističke lingvistike i frazeološkoga pristupa (Reder 2006a, 2006b; Volungevičienė 2008; Konecny 2009, 2010a, 2010b) podrazumijevajući pod tim pojmom posebnu vrstu kolokacijskih sveza s jednom sastavnicom u prenesenome značenju. Uobičajeno se prijenos značenja dovodi u vezu s kolokatorom koji izvan i unutar kolokacije ima različito značenje. Reder (2006a: 101) to objašnjava na primjeru glagola njem. *schießen* u kolokaciji njem. *ein Tor schießen*. Navedeni se glagol izvan kolokacije rabi u svojem primarnom značenju *pucati* (*gađati iz vatrenog oružja*), dok u kolokaciji, u supojavljanju s bazom *gol*, poprima novo značenje – *postići pogodak loptom*. Analizirajući i druge primjere, Reder (2006a) zaključuje da je preduvjet za ostvarivanje metaforičke kolokacije polisemičnost kolokatora, pri čemu veza između doslovnoga i prenesenoga značenja kolokatora počiva na odnosu sličnosti i povezivanju neposrednoga fizičkog čovjekova iskustva s apstraktnim pojavama ili idejama, dok se značenje razlučuje u kontekstu (Reder 2006b: 161–2). Volungevičienė (2008: 295) smatra kako temelj metaforičkih kolokacija čine leksikalizirane metafore čije je preneseno značenje postalo ustaljeno. Konecny (2010a: 607–9; 2009: 129–32) u kategoriji metaforičkih kolokacija utvrđuje različite stupnjeve metaforičnosti značenja kolokatora koji se ostvaruju u supojavljanju s bazom: (1) kolokator zadržava dio primarnoga značenja, metafora je leksikalizirana i iz perspektive izvornoga govornika više nije svjesno uočljiva⁶ (npr. tal. *profondo* u kolokacijama *profondo odio*, *profondo*

⁶ Značenje nekoga leksema, posebice kada se radi o sinestetičkim metaforama, nije govornicima uvijek dostupno. Pritom treba razlikovati ono što govornik misli o svojem vlastitom vokabularu od njegove stvarne uporabe jer uporaba može biti podložna jačini doživljaja nekog osjetila, a razmišljanje o riječima kulturološkim uvjerenjima (Winter 2018: 117).

*amore, profondo dolore*⁷ itd.), (2) kolokator zadržava relativno visok stupanj sličnosti u odnosu na primarno značenje, ali niži nego u kolokatora prve skupine, pri čemu se granice među navedenim skupinama ne mogu uvijek jasno odrediti (npr. tal. *piantare* u kolokacijama *piantare un chiodo*, *piantare un coltello*, *piantare le unghie*⁸ itd.), (3) značenje kolokatora izrazito odstupa od primarnoga značenja, ali je metafora još uvijek aktivna (npr. *ammazzare* u kolokacijama *ammazzare il tempo*, *ammazzare la noia*⁹ itd.) i (4) značenje kolokatora toliko odudara od primarnoga značenja da iz sinkronijske perspektive ni izvorni govornici više ne mogu uočiti poveznicu među dvama značenjima. U ovoj je skupini metaforičkih kolokacija stupanj metaforičnosti najviši pa stoga kolokator implicira značenje kolokacije kao cjeline čak i kada se pojavljuje samostalno (npr. tal. *marinare*¹⁰ u kolokaciji *marinare la scuola* u značenju *markirati* = žarg. pobjeći/bježati iz škole).¹¹ Što je metaforičnost kolokatora izraženija, to je semantička kohezija odnosno povezanost među sastavnicama sveže jača (Siller-Runggaldier 2011: 158). Jačina semantičke kohezije određena je vrstom restrikcije¹² u odabiru kolokatora¹³ koja je u slučaju prijenosa značenja uvjetovana kompatibilnošću u konceptualizaciji između njega i baze (ibidem: 142). Slično navode Reder (2006a: 102–3; 2006b: 173) i Konecny (2010a: 294) stvarajući poveznicu s teorijom konceptualne metafore Lakoffa i Johnsona. Uključivanje konceptualne metafore u razmatranje metaforičkih kolokacija moglo bi prema Reder (2006b: 173) objasniti motivaciju za prijenos značenja i udruživanje riječi u svezu jer metafora počiva na relaciji similariteta između dvaju koncepata – izvornoga i ciljnoga, a koji imaju jedno identično obilježje (Konecny 2010a: 294). Na temelju toga zajedničkog obilježja povezuju se apstraktna, nedefinirana i govorniku manje poznata (ciljna) domena s polaznom, konkretnom, definiranom i govorniku većinom dobro poznatom (izvorišnom) domenom da bi se apstraktna domena protumačila (Jelić 2003: 324), kao što je to primjerice slučaj s vremenskom dimenzijom koja se često opisuje kao kretanje ili nedostatak kretanja prostornom dimenzijom (Steen 2005: 4) npr. u konceptualnoj metafori engl. *TIME IS A LANDSCAPE WE MOVE THROUGH* (hrv. *VRIJEME JE KRAJOLIK KROZ*

⁷ Hrv. *duboka mržnja*, *duboka ljubav* i *duboka bol*.

⁸ Hrv. *zabiti čavao*, *zabiti nož*, *zabiti nokte*, dok je značenje glagola *piantare* izvan kolokacije *zasaditi*.

⁹ Hrv. *ubijati vrijeme*, *ubijati dosadu*.

¹⁰ Riječ je o polisemičnome glagolu čije je primarno značenje „pripremiti ribu ili meso za konzerviranje i hladno konzumiranje“ te poveznica s leksemom *škola* za prosječnoga izvornog govornika više nije uočljiva (Konecny 2009: 130).

¹¹ Isto utvrđuju Brambilla i Crestani (2021: 38) objašnjavajući kako redukciju bez semantičkoga gubitka omogućuje neidiomatično značenje imenice.

¹² Restrikcije u odabiru kolokatora mogu biti izvanjezično uvjetovane, uvjetovane sadržajem i strukturom te konceptualizacijom (Siller-Runggaldier 2011: 142).

¹³ Idealni kandidati za ulogu kolokatora su prema Siller-Runggaldier (2011: 144–5) pridjevi i glagoli zbog svoje semantičke fleksibilnosti i sposobnosti udruživanja s nominalnim bazama te zbog posebne osjetljivosti za različite konceptualizacije (ibidem: 160). Međutim, upravo to svojstvo zapravo onemogućava zamjenu sinonimima ili je ona moguća samo u rijetkim slučajevima (Gruntar Jermol 2008: 139).

KOJI SE KREĆEMO).¹⁴ Navedena promišljanja čine okosnicu za korpusno istraživanje metaforičkih kolokacija koje će se predstaviti u nastavku.

3 Metodologija istraživanja metaforičkih kolokacija

Istraživanje u ovome radu dio je opsežnoga korpusnog istraživanja koje se provodi u okviru višegodišnjega znanstvenog projekta *Metaforičke kolokacije – sintagmatske sveze između semantike i pragmatike* posvećenoga opisu metaforičkih kolokacija sa semantičkoga i pragmatičkoga aspekta te stjecanju novih spoznaja o prirodi udruživanja riječi u kolokacijsku svezu.¹⁵ Projekt se provodi na korpusima četiriju jezika – hrvatskome, njemačkome, engleskome i talijanskome uz pomoć računalnoga alata Sketch Engine. Polazni je jezik u istraživanju hrvatski, a metaforičke se kolokacije u njemu istražuju pretragom Hrvatskoga mrežnog korpusa – hrWaC. Navedeni korpus najveći je dostupni mrežni korpus hrvatskoga jezika (Ljubešić i Klubička 2014; Blagus Bartolec, Matas Ivanković 2019: 32) i sadrži velik broj različitih tekstova, uključujući i tekstove u kojima je primjetno odstupanje od jezične norme, kao što su primjerice blogovi i forumi, te se smatra kako može dati realnu sliku autentične jezične uporabe (Blagus Bartolec, Matas Ivanković 2019: 32).

Dosad je analiziran inventar metaforičkih kolokacija koje čine semantičko polje „vrijeme“¹⁶ (Stojić 2024), dok je u fokusu ovoga rada analiza inventara metaforičkih kolokacija s bazom *igra, rad, razvoj, rezultat i utakmica*. Imenice odabrane za ovo istraživanje ne pripadaju istome semantičkom polju, ali se prema svojim karakteristikama mogu svrstati u istu domenu. Sve one označavaju apstraktne kategorije kojima se izražava događaj, djelovanje i akcija te uvjetno implicira vremenski tijek uz uvažavanje dihotomije DINAMIČNO-STATIČNO imenice *rezultat* koja se može smatrati proizvodom djelovanja odnosno implicirati krajnju točku vremenskoga tijeka. Temeljni je cilj ovoga istraživanja bio ispitati načine konceptualizacije značenja metaforičkih kolokacija s gore navedenim imenicama kao bazama, mogućnost njihova kategoriziranja prema kategorijama konceptualnih metafora utvrđenima za imenice koje pripadaju semantičkome polju „vrijeme“ te utvrditi igra li vrsta imenice ulogu u konceptualizaciji. Smatra se da bi navedeni pristup pomogao odrediti čimbenike o kojima ovisi

¹⁴ Kövecses (2010: 37–40) razlikuje tri vrste metafora: (1) strukturne, (2) ontološke i (3) orijentacijske. Strukturne metafore omogućavaju govornicima razumijevanje ciljne domene kroz strukturu izvorne domene, koje se temelji na preslikavanju elemenata između izvorne i ciljne domene kao npr. engl. TIME IS MOTION (VRIJEME JE KRETANJE). Ontološke metafore govornicima daju mogućnost konceptualizacije apstraktnih entiteta i iskustava pomoću objekata, stvari ili spremnika. Orijetacijske metafore osiguravaju razumijevanje apstraktnih koncepata pomoću spacijalne kategorije i odnosa u prostoru poput gore-dolje, središte-periferija i sl. Primjer orijentacijske metafore bio bi engl. MORE IS UP/LESS IS DOWN (VIŠE JE GORE/MANJE JE DOLJE). Orijetacija prema gore podrazumijeva pozitivnu evaluaciju, a negativna obrnuti smjer, što se na isti način percipira u gotovo svim kulturama (Deroy, Spence 2016: 34), za razliku od krosmodalnih asocijacija tj. preslikavanja podražaja između različitih osjetilnih kanala koje od kulture do kulture može varirati (Deroy et al. 2013: 881).

¹⁵ Informacije o projektu dostupne su na sljedećoj poveznici: <https://metakol.uniri.hr/>.

¹⁶ Analizom su obuhvaćene sljedeće imenice iz korpusa: *godina, dan, vrijeme, sat, mjesec i tjedan*. Analiza je izvršena u skladu s tipologijom konceptualne metafore Lakoff et al. (1991). Za detaljniji prikaz vidi Stojić (2024).

kolociranje te ponuditi odgovor na pitanje zašto iz sinkronijske perspektive kolokacijsku svezu percipiramo kao zadanu. U nastavku će se prikazati rezultati provedene analize s naglaskom na specifičnosti pojedinih imenica u kolociranju.

4 Rezultati i rasprava

Analiza imenica *igra*, *utakmica*, *rezultat*, *rad* i *razvoj* i njihovih kolokacijskih partnera, u prethodnoj fazi istraživanja određenih kao metaforičke kolokacije, pokazala je da se svaka sveza može dovesti u vezu s nekom konceptualnom metaforom. Osim poveznice s gotovo svim kategorijama konceptualne metafore utvrđenima za imenice koje pripadaju semantičkome polju vrijeme (događaj koji određuju okolnosti, koji ima svojstva predmeta, odlike, osjećaje, dimenzije predmeta, koji je djeljiva cjelina, koji se može mjeriti, koji se percipira osjetilima, koji je tekućina, dragocjeno dobro, posjed, novac, ograničen resurs, točno definiran događaj unutar nomenklature, poseban događaj, ponavljajući slijed, entitet koji se kreće, put, krajolik kroz koji se krećemo, vršitelj radnje te prostorna blizina je vremenska blizina i skala je svojstvo),¹⁷ utvrđene su i sljedeće konceptualne metafore: DOBRO JE GORE/LOŠE JE DOLJE, DOBRO JE NAPRIJED, KOMPETITIVNOST JE RAT, ARGUMENTACIJA JE RAT, KOMPETITIVNOST JE UTRKA, DJELOVANJE JE STROJ, DJELOVANJE JE GRAĐEVINA, AKTIVAN JE ŽIV, INTENZIVNE EMOCIJE SU VRUĆINA, RAD JE BILJKA i RAZVOJ JE BIĆE, na koje će se u nastavku usmjeriti pažnja. Valja napomenuti kako su konceptualne metafore utvrđene za imenice koje pripadaju semantičkome polju „vrijeme“ različito zastupljene u inventarima metaforičkih kolokacija analiziranih imenica,¹⁸ dok su gore navedene konceptualne metafore karakteristične samo za neke imenice. Tako se primjerice konceptualna metafora DOBRO JE GORE pojavljuje u kombinacijama s imenicama *rezultat*, *igra* i *razvoj* kao npr. *pozitivan*, *vrhunski*, *rekordan*, *povećan rezultat*; *postaviti*, *izvući*, *nadmašiti*, *povisiti rezultat*; *nadograditi*, *postaviti*, *podići*, *nositi igru*; *pozitivan razvoj*; *povećati*, *podupirati*, *podržavati razvoj* te *vrhunac razvoja*. Sve navedene primjere karakterizira vertikalna usmjerenost i percepcija visine i kretanja prema gore. Zanimljivo bi bilo istaknuti svezu *nositi igru* i poveznicu sa značenjem kolokatora *nositi* tj. „tijelom (u pokretu) ili čim drugim držati što odozdo u svoj težini“ (hjp) koje implicira prilog *gore* tj. „više od neke ravni koja se zamišlja kao srednja“ (hjp). Značenje na razini kolokacije koje počiva na toj konceptualnoj metafori označava situaciju u sportu kada jedan igrač ili više igrača zbog kvalitete vlastite izvedbe ili asistencija (dodavanjem lopte suigraču kako bi ovaj mogao uspješno završiti akciju) ima značajan utjecaj na tijek igre te na taj način ključnu ulogu u postizanju boljšega rezultata i uspjeha cijele ekipe. Primjer je iz korpusa: „Prošlogodišnja momčad imala je u svojim redovima tri zvijezde, Pletikosu, Srnu i Rapaića, koji su **nosili igru**.“

¹⁷ Kategorije konceptualnih metafora iz semantičkoga polja „vrijeme“ s kojima se pri analizi nije uočila poveznica su: *Vrijeme je spremnik*, *Vrijeme je događaj koji određuju meteorološki uvjeti*, *Vrijeme je period unutar dana* i *Vrijeme je događaj koji se ističe u određenome vremenskom periodu*. Za cjeloviti prikaz primjera konceptualnih metafora vezanih uz semantičko polje „vrijeme“ vidi Stojić (2024).

¹⁸ Kvantitativni se podaci neće navoditi jer nisu u fokusu ovoga rada, no u sljedećoj se fazi analize (nakon kvalitativnoga uvida) planira sveobuhvatna statistička obrada kolokacijskih profila svih imenica.

(slobodnadalmacija.hr). U sportskome se diskursu pobjeda percipira kao uspinjanje, a poraz kao padanje, dok se uporabom metafora povećava njegova ekspresivnost.

Konceptualna metafora LOŠE JE DOLJE zabilježena je u kombinacijama s imenicom *rezultat* kao u primjeru *negativan rezultat* i *smanjiti rezultat*. Zanimljivo bi bilo promotriti kolokaciju *smanjiti rezultat* u sljedećim primjerima iz korpusa: „Istezanje ne samo da ne uspijeva spriječiti ozljede, nego može i **smanjiti rezultate** i tjelesne mogućnosti tako što tijelo dovodi u stanje koje je izvan optimalnih granica funkcioniranja.“ (moja-dijeta.com) i „U daljnjem tijeku utakmice opatijski vaterpolisti dižu svoju prednost do 8:1 da bi nakon toga ipak dopustili Zadranima da se i oni malo vesele i **smanje rezultat** na podnošljivih 9:4.“ (sportcom.hr). U prvome primjeru iz korpusa jasna je poveznica s metaforom LOŠE JE DOLJE, jer rezultati neće biti dobri (visoki) koliko se očekivalo. Međutim u drugome je primjeru samo na površinskoj razini vidljiva poveznica s navedenom konceptualnom metaforom, dok je implicitno prisutna poveznica s konceptualnom metaforom DOBRO JE GORE. Smanjiti rezultat u sportu zapravo označava pokušaj smanjenja rezultata suparničke ekipe postizanjem poena tijekom igre, što znači da se imenica *rezultat* rabi u značenju *razlika*. Sličan koncept kao u DOBRO JE GORE, ali horizontalnoga smjera, primjetan je u DOBRO JE NAPRIJED, a očituje se u svezama s imenicama *rad* i *razvoj* – *unaprijediti rad*; *rad napreduje* i *unaprijediti razvoj*.

Veza konceptualne metafore KOMPETITIVNOST JE RAT uspostavljena je s metaforičkim kolokacijama čije su baze imenice *utakmica*, *rezultat* i *igra* kao npr. *braniti*, *izboriti*, *pobijediti utakmicu*; *junak*, *strijelac utakmice*; *borbena*, *osvojena*, *promašena utakmica*; *izboriti*, *čuvati*, *pogoditi rezultat*; *pritisak*, *osporavanje rezultata*; *lansirati igru*; *linija igre*; *napadačka*, *opasna*, *agresivna*, *strateška*, *borbena*, *ofenzivna igra*. Spomenute baze pripadaju istome semantičkom polju koje označava suparničko i konkurentsko ponašanje i djelovanje (savladati protivnika krajnji je cilj), kao i proizvod toga djelovanja, pa poveznice uspostavljene s ovom konceptualnom metaforom i izvorišnom domenom RAT ne iznenađuju. Iz navedenih se primjera može izdvojiti metaforička kolokacija *lansirati igru* čija se baza ne rabi u značenju sportske, već računalne igre. Leksem *lansirati* u kolokaciji se upotrebljava u prenesenome značenju „pustiti/puštati u prodaju novi proizvod“ (hjp) koje se razlučuje u spoju s bazom, dok se njegovo primarno značenje „izbaciti/izbacivati (raketu, torpedo)“ i etimologija „fr. lancer: hitnuti, baciti ← lat. lanceare ≈ lancea: koplje“ (hjp) mogu dovesti u vezu s ratom kao izvorišnom domenom. Primjer je iz korpusa: „Ova je **igra** (Super Mario Bross) **lansirana** u Japanu 13. rujna 1985. godine, a milijuni i danas uživaju u njegovim pustolovinama na Nintendovim konzolama DS i Wii.“ (pcchip.hr). Još se jedna u korpusu utvrđena metaforička kolokacija – *obraniti rad* povezuje s istom izvorišnom domenom na temelju konceptualne metafore ARGUMENTACIJA JE RAT. Suparništvo i konkurentsko ponašanje povezuje se s konceptualnom metaforom KOMPETITIVNOST JE UTRKA koja je utvrđena za baze *igra* i *rezultat* kao u primjeru *brza*, *spora igra* i *juriti rezultat*.

Izvorišna domena STROJ u konceptualnoj metafori DJELOVANJE JE STROJ povezuje se s metaforičkim kolokacijama čije su baze imenice *razvoj*, *igra* i *rezultat*

što se zaključuje na temelju sljedećih primjera iz korpusa: *generator*, *motor*, *poluga*, *zamašnjak razvoja*; *popraviti igru*; *rezultati su se popravili*, *popraviti rezultat*. U primjerima metaforičkih kolokacija s bazom *razvoj* može se primijetiti da različiti kolokatori u supojavljanju s bazom na razini kolokacije ostvaruju isto značenje tj. pokretačka snaga, ono što daje poticaj i inicira djelovanje. S druge strane isti kolokator *popraviti* javlja se uz dvije različite baze. Kolokacija *popraviti igru* u sportskome se diskursu rabi u značenju popraviti (poboljšati) izvedbu te se može vidjeti da odabir kolokatora utječe na značenje baze. Primjer je iz korpusa: „Lakić svakako mora **popraviti** svoju **igru** i vidim za kao zamjenu za Olica kada se ovaj umori.“¹⁹ (tportal.hr). Ostale dvije sveze rabe se u istome značenju tj. poboljšati, ostvariti pozitivan pomak i mogu se svesti na osnovnu kombinaciju *popraviti* + *rezultat* bez razlike u značenju.

Konceptualna metafora DJELOVANJE JE GRAĐEVINA prepoznata je u kolokacijama *nadograđena igra* i *graditi igru*. Prva se odnosi na računalnu igru i njezinu poboljšanu verziju i primjer je preklapanja s konceptom DOBRO JE GORE a druga u kontekstu sportskoga diskursa označava primjenu bolje taktike, strategije ili izvedbe. U potonjemu se slučaju radi o promjeni značenja na razini baze (*graditi strategiju*), dok se na razini značenja kolokacije može također povući paralela s konceptualnom metaforom DOBRO JE GORE, koja se zapravo temelji na odabiru kolokatora i percepciji rasta prema gore. Značenje baze *igra* u kolokaciji *graditi igru* razlučuje se u kontekstu kao što pokazuje sljedeći primjer iz korpusa „Upravo su Rapaić i Coneceicao označeni glavnim igračima, na kojima će trener Dominique D’Onofrio **graditi igru** svog sastava, uz neizostavnog i pouzdanog Runju.“ (slobodnadalmacija.hr). Za razliku od ovoga primjera, o značenju se baze u kolokaciji *nadograđena igra* može zaključiti već na temelju minimalnoga konteksta koji osigurava kolokacija te uvid u primjer u kontekstu „Za nekoliko dana popularna besplatna online **igra** Khan Wars biti će **nadograđena** na verziju 3.0.“ (gamebox.hr) zapravo nije potreban. Poveznica s izvorišnom domenom *građevina* uočena je i u kolokacijama *temeljiti razvoj* (na čemu) te *temelj*, *osnova razvoja*. Primjer je iz korpusa: „Varaždinska županija se odavno opredijelila kao županija znanja, županija koja svoj budući **razvoj temelji** na ulaganju u obrazovanje.“ (hrvzz.hr). *Temelj* u značenju „arhit. donji dio građevine koji prenosi opterećenja na tlo“ (hjp) i *osnova* „ono na čemu se što gradi, tvori, stvara“ u prenesenom značenju mogu se svesti na istu konceptualnu metaforu DJELOVANJE JE GRAĐEVINA.

AKTIVAN JE ŽIV konceptualna je metafora koja je utvrđena samo u kombinaciji s imenicom *igra* – *umrtviti igru*, što bi značilo usporiti tempo i dinamiku igre kako bi se održala vlastita prednost npr. zadržavajući posjed lopte i trošeći vrijeme, uslijed čega igra više nije tako dinamična. Primjer je iz korpusa: „Ostatak utakmice je Dinamo malo usporio i **umrtvio igru**, igrao je taman koliko mu je bilo potrebno da održava povoljan rezultat i ne risikira povrede igrača.“ (tportal.hr). Kolokator *umrtviti* u kolokaciji dobiva značenje „usporiti ili zaustaviti kretanje, učiniti tromim, lišiti živahnosti, vatrenosti, ugasiti strasti, želje, dovesti do pasivnosti“ (hjp), za razliku od značenja koje ima izvan nje „učiniti da zamre, privremeno obustaviti životne funkcije“ (hjp). Još je jedna konceptualna metafora zabilježena samo u kolokacijama s imenicom *igra*

¹⁹ Svi primjeri iz korpusa navode se doslovno, bez intervencija u gramatiku i pravopis.

– INTENZIVNE EMOCIJE SU VRUĆINA. Poveznica s tom konceptualnom metaforom uspostavila se na temelju kolokacija *žar igre* u kojoj ova metafora izravno dolazi do izražaja i *blijeda igra* koja na neki način predstavlja svojevrstan antipod prve. Primjeri iz korpusa za kolokaciju *žar igre* utvrđeni su za dva različita konteksta – sport i dječja igra, no u istome značenju tj. uživiljenost u igru i velika strast prema igri: „Sportski komentatori stvarno su neki čudan svijet, pogotovo kada ih u **žaru igre** ponesu emocije, u to smo se već mnogo puta mogli uvjeriti, pa tako i u primjeru “bosanskog dijamanta” iz gornjeg videa.“ (monitor.hr) i „Vijeće za prevenciju Općine Dvor kao prioritet je odredilo uređenje igrališta za djecu, kao i postavljanje zaštitne ograde uz prometnu cestu, kako djeca ne bi, u **žaru igre**, istrčavala na prometnicu.“ (undp.hr). Kolokacija *blijeda igra* opisuje slabu igru, bez energije ili strasti, bez dinamike i uzbuđenja koji karakteriziraju intenzivne emocije. Obje se kolokacije i oba osjećaja povezuju s fizičkom stvarnošću na temelju boje: crvene, koju karakterizira intenzitet emocija (crvenilo lica), i bijele, koju karakterizira odsustvo emocija (bljedilo lica). Primjer je iz korpusa: „U Kranjčevićevoj iskreno nisam očekivao tako blijedu i pomalo anemičnu igru Slavena, a s druge strane Pjesnici su zaista odigrali mušku utakmicu, i prava šteta za autogol pri početku utakmice, no mora se priznati da je zaista bio lijep zgoditak kao i Vugrinčeva asistencija.“ (tportal.hr).

Posljednje dvije konceptualne metafore RAD JE BILJKA i RAZVOJ JE BIĆE pojavljuju se samo u kolokacijama s imenicama *rad* i *razvoj* kao u primjerima iz korpusa: „PHP je začet 1994. godine i u izvornome obliku rad je samo jednog čovjeka, Rasmusa Lerdorfa. Kasnije su se izradi pridružili i drugi stručnjaci te je sada **plod rada** više od 100 programera.“ (math.hr) i „Argumentom isključive institucionalne kompetencije EFSA zapravo **guši razvoj** znanosti, ideja, hipoteza, paradigma...“ (glas-koncila.hr). U potonjemu se primjeru leksem *razvoj* pojavljuje u trinarnoj kombinaciji jer se sintagma *gušiti razvoj* u većini slučajeva u korpusu pojavljuje uz nadopunu, kao što je vidljivo iz gornjega primjera. Značenje leksema *gušiti* „silom onemogućivati disanje hvatajući (koga) snažno za grlo“ (hjp) transformira se u „onemogućivati, zatirati“ pod utjecajem baze tj. leksema *razvoj*. Upravo kolokator *gušiti* ostvaruje poveznicu s elementom BIĆE te baza poprima ljudska i/ili životinjska obilježja, što bi značilo da je djelovanje između baze i kolokatora uzajamno, a ne jednosmjerno te da je kolokacija omogućila da nešto funkcionira kao konstrukcija. Opis kolokacijskoga ponašanja imenica koje označavaju djelovanje omogućio je nove uvide u ponašanje elemenata koji tvore metaforičku kolokaciju te će se isti ukratko sumirati u nastavku.

5 Zaključak

Dosadašnja teorijska razmatranja o metaforičkim kolokacijama i kolokacijskome ponašanju njihovih sastavnica – baze i kolokatora potvrđena su na temelju korpusnih primjera autentične jezične uporabe. Značenje se baze realizira u supojavljanju s kolokatorom koji se u kolokaciji rabi u prenesenome značenju. Proces prijenosa značenja utjecao je na ustaljenost sveze, a to je jedan od kriterija za određivanje metaforičkih kolokacija.

Sve se ispitivane metaforičke kolokacije mogu dovesti u vezu s određenom konceptualnom metaforom, koja je najvjerojatnije pospjela udruživanje, što bi uistinu moglo objasniti zašto metaforičke kolokacije iz današnje perspektive percipiramo kao zadanu svezu. Za sve je imenice u ovome istraživanju utvrđena veza s određenim konceptualnim metaforama koje su prethodnim istraživanjima izdvojene kao karakteristične za imenice koje pripadaju semantičkome polju „vrijeme“. To se može objasniti time da njihovo značenje implicira vremenski tijek, a one opisuju događaj, djelovanje i akciju te se u tome smislu mogu svrstati u istu kategoriju, no ne i u isto semantičko polje. Potonje je vjerojatno rezultiralo i paralelama s različitim dodatnim konceptualnim metaforama koje su se pokazale karakterističnima za pojedine analizirane imenice, što bi značilo da vrsta imenice igra ulogu u konceptualizaciji, a uočeno je i ispreplitanje koncepata. Vezano uz ulogu kolokatora može se zaključiti kako isti kolokator u kombinaciji s istom bazom može imati različito značenje, jer u supojavljanju mijenja njezino značenje (kao u primjeru *smanjiti rezultat*, odnosno *smanjiti razliku*). S druge strane isti kolokator u kombinaciji s različitim bazama može imati isto značenje (*popraviti igru* i *popraviti rezultat*), kao što ga mogu imati i različiti kolokatori u kombinaciji s istom bazom (kao u primjeru imenice *razvoj* u značenju *pokretačka snaga*).

Također je utvrđeno da se različito značenje kolokacija istih sastavnica razlučuje u kontekstu (kao u primjeru *smanjiti razliku*), dok je ponekad o značenju kolokacije moguće zaključiti na temelju minimalnoga konteksta koji ona pruža, bez potrebe uvida u širi kontekst.

Na kraju se može ustvrditi kako je metaforička kolokacija motivirana sveza, složen koncept nastao kao rezultat interakcije različitih mehanizama čije se značenje nekada može razlučiti samo u širem kontekstu. Smatra se kako navedene uočene specifičnosti u kolociranju metaforičkih kolokacija mogu doprinijeti izradi modela njihova opisa, ali i definiranju kolokacija općenito.

IZVORI I LITERATURA

- Goranka BLAGUS BARTOLEC, Ivana MATAS IVANKOVIĆ, 2019: Korpus umom korisnika (na što treba pripaziti u korpusno utemeljenom istraživanju). *Jezik i um: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa HDPL-a*. Ur. Mihaela Matešić, Anastazija Vlastelić. Zagreb: Srednja Europa. 31–42.
- Marina BRAMBILLA, Valentina CRESTANI, 2021: Wissenskonstitution in Fußballtexten anhand von Farbbezeichnungen: „visuelle Kollokationen“ im Deutschen und im Italienischen. *Kollokationen. Theoretische, forschungspraktische und fremdsprachendidaktische Überlegungen*. Ur. Carmen Mellado Blanco, Fabio Mollica, Elmar Schafroth. Berlin: Peter Lang. 25–48.
- Mario BRDAR, Rita BRDAR-SZABÓ, Višnja PAVIČIĆ, Marija OMAZIĆ, 2003: Metonimije tipa SUDIONIK-UMJESTO-SITUACIJE i predikatni pridjevi. *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*. Ur. Diana Stolac, Nada Ivanetić, Boris Pritchard. Zagreb, Rijeka: HDPL. 135–42.

- Rita BRDAR-SZABÓ, Mario BRDAR, 2003: Metaforički i metonimijski modeli u jezičnom opisu. *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*. Ur. Diana Stolac, Nada Ivanetić, Boris Pritchard. Zagreb, Rijeka: HDPL. 143–8.
- Ana CARO CEDILLO, 2004: *Fachsprachliche Kollokationen. Ein übersetzungsorientiertes Datenbankmodell Deutsch-Spanisch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Vesna CIGAN, 2023: *Kolokacijski odnosi u engleskome, njemačkome i hrvatskome strojarskom strukovnom jeziku: Doktorska disertacija*. Zagreb. [Online](#).
- Ophelia DERROY, Charles SPENCE, 2016: Crossmodal Correspondences: Four Challenges. *Multisens Research* 29/1–3. 29–48.
- Ophelia DERROY, Anne-Sylvie CRISINEL, Charles SPENCE, 2013: Crossmodal correspondences between odors and contingent features: odors, musical notes, and geometrical shapes. *Psychon Bull Rev* 20. 878–96.
- Melanija Larisa FABČIČ, 2022: Jezik podob – metafora in metonimija v filmu. *Slavia Centralis* 15/2. 78–95. [Online](#).
- Thierry FONTENELLE, 1994: What on Earth are Collocations? An assessment of the ways in which certain words co-occur and others do not. *English Today* 10/4. 1–10. [Online](#).
- Ada GRUNTAR JERMOL, 2007: Fachsprachliche Kollokationen: Schwerpunkt Deutsch-Slowenisch. *Linguistica* 47. 137–44. [Online](#).
- Susanne HANDL, 2008: *Collocation – convenience food for the learner: Doktorska disertacija*. München.
- Franz Josef HAUSMANN, 1984: Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen. *Praxis des neu sprachlichen Unterrichts* 31. 395–406.
- Franz Josef HAUSMANN, 1990: Praktische Einführung in den Gebrauch des Student's Dictionary of Collocations. *Student's Dictionary of Collocations*. Ur. Morton Benson, Evelyn Benson, Robert Ilson. Berlin: Cornelsen. iv–xviii.
- Franz Josef HAUSMANN, 2007: Die Kollokationen im Rahmen der Phraseologie – Systematische und historische Darstellung. *Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik* 55/3. 217–34.
- Herbert J. HOLZINGER, 2007: Kollokationen in DaF für Spanischsprechende. *Kollokationen. Theoretische, forschungspraktische und fremdsprachendidaktische Überlegungen*. Ur. Carmen Mellado Blanco, Fabio Mollica, Elmar Schafroth. Berlin: Peter Lang. 125–36.
- Hrvatski jezični portal. [Online](#).
- Andrea-Beata JELIĆ, 2003: Uloga metafora u usvajanju vokabulara stranog jezika. *Psiholingvistika i kognitivna znanost u hrvatskoj primijenjenoj lingvistici*. Ur. Diana Stolac, Nada Ivanetić, Boris Pritchard. Zagreb, Rijeka: HDPL. 323–32.
- Vida JESENŠEK, 2021: *Beiträge zur deutschen und slowenischen Phraseologie und Parömiologie*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. (Zora 142).
- Vida JESENŠEK, 2008: Slowenische Kollokationen im Wörterbuch. *Lexicographica: international annual for lexicography* 24. 135–48.
- Christine KONECNY, 2009: Le collocazioni lessicali – proposta per una classificazione semantica. *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*. Ur. Maria Iliescu, Heidi Siller-Runggaldier, Paul Danler. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 125–34.

- Christine KONECNY, 2010a. *Kollokationen*. München: Martin Meidenbauer.
- Christine KONECNY, 2010b: Von ‘hinkenden’ Stühlen, ‘tanzenden’ Zähnen und ‘verlorenen’ Verkehrsmitteln. Erfassung und Darstellung italienischer lexikalischer Kollokationen für deutschsprachige L2-Lerner (auf der Grundlage des Dizionario di base della lingua italiana–DIB¹). *Proceedings of the 14th EURALEX International Congress*. Ur. Anne Dykstra, Tanneke Schoonheim. Leeuwarden/Ljouwert: Fryske Akademy. 1207–21. [Online](#).
- Zoltán KÖVECSÉS, 2010. *Metaphor*. New York: Oxford University Press.
- George LAKOFF, Jane ESPENSON, Alan SCHWARTS, 1991: *Master Metaphor List*. Cognitive Linguistics Group, University of California at Berkley. [Online](#).
- George LAKOFF, Mark JOHNSON, 2003: *Metaphors we live by*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Nikola LJUBEŠIĆ, Filip KLUBIČKA, 2014: {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9) @ EACL 2014*. Ur. Felix Bildhauer, Roland Schäfer. Gothenburg: Association for Computational Linguistics. 29–35.
- Jakob PATEKAR, 2022: What is a metaphorical collocation? *Fluminensia* 34/1. 31–49. [Online](#)
- Günter RADDEN, 2002: How metonymic are metaphors? *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Ur. René Dirven, Ralf Pörings. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. 407–34.
- Anna REDER, 2002: Substantiv-Verb-Kollokationen im deutsch-ungarischen Kontrast. *Sprachwissenschaft auf dem Weg in das dritte Jahrtausend*. Ur. Reinhard Rapp. Frankfurt am Main: Lang II. 451–8.
- Anna REDER, 2006a: *Kollokationen in der Wortschatzarbeit*. Wien: Praesens Verlag.
- Anna REDER, 2006b: Kollokationsforschung und Kollokationsdidaktik. *Linguistik online* 28/3. 157–76. [Online](#).
- Heidi SILLER-RUNGGALDIER, 2011: Syntagmatik und Ontologie: Zweigliedrige Lexemverbindungen im interlingualen Vergleich (Deutsch, Italienisch, Französisch, Ladinisch). *Comparatio delectat*. Ur. Eva Lavric, Wolfgang Pöckl, Florian Schallhart. Innsbruck: InnTrans. 137–65.
- Gerard STEEN, 2005: Metonymy Goes Cognitive-Linguistic. *Style* 39/1. 1–11.
- Aneta STOJČIĆ, Nataša KOŠUTA, 2022: Izrada inventara metaforičkih kolokacija u hrvatskome jeziku – na primjeru imenice godina. *Fluminensia* 34/1. 9–29. [Online](#).
- Aneta STOJČIĆ, 2024: *Metaforičke kolokacije: Od konceptualizacije do ustaljene sveze*. Sveučilište u Rijeci: Filozofski fakultet.
- Skaistė VOLUNGEVIČIENĖ, 2008: Metaphorische Kollokation: Zwischen Metapher und Phraseologismus. *Kalbotyra* 59/3. 290–7.
- Bodo WINTER, 2019: Synaesthetic metaphors are neither synaesthetic nor metaphorical. *Perception Metaphor*. Ur. Laura J. Speed, Carolyn O’Meara, Lila San Roque, Asifa Majid. Amsterdam: John Benjamins. 105–26.

POVZETEK

Znanstveni članek se osredotoča na analizo kolokacijskih zvez, ki jih, upoštevajoč germansko frazeologijo, imenujemo metaforične kolokacije. Predstavljajo specifično pomensko podskupino leksikalnih kolokacij, sestavljenih iz (vsaj) dveh polnopomenskih besed, v katerih je ena od njiju uporabljena v prenesenem pomenu.

Predvidevamo, da je ravno prenos pomena vplival na semantično kohezijo med deloma kolokacijske zveze in prispeval k omejitvam pri sestavljanju kolokacij, zaradi česar kolokacijsko zvezo s sinhrono vidika dojemamo kot običajno in stalno besedno zvezo.

Raziskava v prispevku je del obsežne korpusne raziskave, namenjene izdelavi opisnega modela metaforičnih kolokacij in pridobivanju novih spoznanj o zakonitostih sestavljanja kolokacij. V ospredju je analiza konceptualizacije pomena metaforičnih kolokacij, ki vključujejo samostalnike *igra*, *delo*, *razvoj*, *rezultat* in *tekma*. Cilj je bil raziskati možnost njihove kategorizacije glede na pojmovne metafore, identificirane za samostalnike v semantičnem polju "čas". Poleg tega smo želeli ugotoviti, ali vrsta samostalnika vpliva na konceptualizacijo, in sicer ob upoštevanju, da navedeni samostalniki niso del istega semantičnega polja, vendar pa jih je mogoče zaradi njihovih lastnosti uvrstiti v isto domeno.

Rezultati analize so pokazali, da je mogoče vse preučevane metaforične kolokacije povezati z določeno pojmovno metaforo, ki je najverjetneje spodbudila njihovo povezovanje. To bi lahko dejansko pojasnilo, zakaj danes metaforične kolokacije dojemamo kot samoumevne. Poleg tega je bilo ugotovljeno, da samostalnik vpliva na konceptualizacijo, pri čemer se različni pomeni kolokacij z enakimi sestavinami razlikujejo glede na kontekst, včasih pa je pomen kolokacije mogoče razumeti le na podlagi minimalnega konteksta, ki ga zagotavlja sama kolokacija.

Verjamemo, da opažene specifičnosti v kolociranju metaforičnih kolokacij lahko prispevajo k oblikovanju modela njihovega opisa ter k definiranju kolokacij na splošno.